

Investigating the Level of Attention to the Indicators of Resistive Economy in Elementary School Textbooks

Reza Mirarab Razi*¹, Fateme Zahra Moafi², Samad Izadi³

1. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of humanities and social science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

2. Master of Curriculum Planning, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mazandaran University, Babolsar, Iran.

3. Associate Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of humanities and social science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Corresponding author: reza.mirarab@gmail.com | Received:2022/5/18 | Accepted:2022/5/31 | Published:2022/6/10

Abstract

Background and Objectives: The purpose of this study was to investigate the attention to resistance indexes (production and consumption management) in fifth and sixth grade elementary school textbooks.

Methods: The research was applied in terms of purpose and in terms of nature, descriptive-quantitative using the content analysis approach. The statistical population of the study consisted of fifth grade (6 books) and sixth grade (8 books) textbooks using purposive sampling method. In total, 1655 pages of textbooks were analyzed. The data collection tool consisted of a coded list based on the resistance economy indices and components, first extracted from the statements of the Supreme Leader, and then approved and modified based on past research and the views of relevant experts. Experts familiar with the field of resistance economics also validated the validity and Scott's formula of reliability was 0.86. Shannon entropy method was also used to analyze the textbook contents.

Findings: The results of the analysis showed that in general, the "consumption management" index paid more attention to "production management". Also, the analysis of resistive economics components based on Shannon entropy showed that the components of "saving and not wasting" with the coefficient of 0.33; "not declining the community property" with the factor of 0.32; 0.26% and "support for domestic production" with a significance factor of 0.07 rank first to fourth in the textbooks, but in terms of "consumption of domestic production"; "production of quality goods"; "self-sufficiency in the production of critical products" with zero significance factor was overlooked.

Conclusion: The conclusion is that textbooks can be the main media in promoting and disseminating the indicators of resistance economy and need more attention in the proposed indicators.

Keywords: Resistance economy, textbooks, elementary course

بررسی میزان توجه به شاخص‌های اقتصاد مقاومتی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی

رضا میر عرب رضی^{۱*}، فاطمه زهرا معافی^۲، صمد ایزدی^۳

۱. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

۲. کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

۳. دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

*نویسنده مسئول: reza.mirarab@gmail.com

دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۲۸

پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۱۰

انتشار: ۱۴۰۱/۰۳/۲۰

چکیده

زمینه و اهداف: هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی میزان توجه به شاخص‌های اقتصاد مقاومتی در محتوای کتاب‌های درسی پایه‌های پنجم و ششم دبستان بود.

روش‌ها: داده‌های این پژوهش به روش تحلیل محتوا گردآوری و با استفاده از تکنیک آنتروپی شانون مورد تحلیل قرار گرفت. جامعه آماری کتب درسی پایه پنجم (۶ کتاب) و ششم ابتدایی (۸ کتاب) بود که در مجموع محتوای ۱۶۵۵ صفحه از کتاب‌های درسی پایه‌های مذکور مورد بررسی قرار گرفت. ابزار گردآوری داده‌ها شامل چک لیست کدگذاری شده بود. جهت تأیید روایی از دیدگاه متخصصان و تأیید پایایی از فرمول پایایی اسکات استفاده شد که ۰٫۸۶ برآورد گردید.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق نشان داد مؤلفه‌های «صرفه‌جویی و اسراف نکردن» با ضریب اهمیت ۰/۳۳؛ «عدم تضییع اموال جامعه» با ضریب اهمیت ۰/۳۲؛ «آموزش و فرهنگ‌سازی در اصلاح الگوی مصرف» با ضریب اهمیت ۰/۲۶؛ و «حمایت از تولید داخلی» با ضریب اهمیت ۰/۰۷ در رتبه‌های اول تا چهارم قرار داشتند و به مؤلفه‌های «مصرف تولیدات داخلی»؛ «تولید کالای با کیفیت» و «خودکفایی در تولید محصولات حیاتی»؛ با ضریب اهمیت صفر، هیچ توجهی نشده است.

نتیجه‌گیری: با توجه به عدم توجه به مؤلفه‌های مصرف تولیدات داخلی، تولید کالای با کیفیت و خودکفایی و ضریب اهمیت برخی از مؤلفه‌های مهم اقتصاد مقاومتی، پیشنهاد می‌شود مفاهیم اقتصاد مقاومتی به کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بیشتر راه یابد.

کلمات کلیدی: اقتصاد مقاومتی، کتاب‌های درسی، دوره ابتدایی

مقدمه

با تشدید تحریم‌های غرب علیه جمهوری اسلامی ایران در سال‌های اخیر، عبارت «اقتصاد مقاومتی»^۱ در ادبیات کشور و الگوی اقتصاد مقاومتی برای خارج شدن از مشکلات اقتصادی توسط مقام معظم رهبری مطرح و تبیین آن بر عهده‌ی اندیشمندان گذاشته شد (انصاری، ۱۳۹۵: ۱۶۱). اقتصاد مقاومتی الگویی است که نحوه تعامل و ارتباط با کشورهای خارجی را مشخص می‌کند به طوری که از یک سو اوضاع داخلی کشور را مورد توجه قرار می‌دهد و نقاط ضعف را پوشش می‌دهد و از سوی دیگر با اتکا بر نقاط قوت اقتصاد داخلی، در برابر حقوق پایمال شده ملت از سوی کشورهای متجاوز ایستادگی می‌کند (دهقانپور و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۸). در ادبیات جهانی، برای اشاره به اقتصاد مقاومتی بیشتر از اصطلاح تاب‌آوری اقتصادی^۲ استفاده شده است. بریگلیو^۳ (۲۰۰۶) تاب‌آوری اقتصادی را به مفهوم از عهده چیزی برآمدن معنی کرده است؛ یعنی اینکه یک کشور توانایی ایستادگی در مقابل چالش‌های ناگهانی را داشته باشد، وی تاب‌آوری اقتصادی را عاملی معرفی می‌کند که در مواجهه با آسیب‌پذیری اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرد (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۰۹). برخی کشورها مفاهیمی همچون «انعطاف‌پذیری یا تاب‌آوری و ضد شکنندگی اقتصادی»^۴ را مطرح کرده‌اند که بیانگر توجه کشورها به مقاوم‌سازی اقتصاد است. مفهوم انعطاف‌پذیری اقتصادی قابلیت یک نهاد یا سیستم برای حفظ عملکرد (مثلاً ادامه تولید) در هنگامی است که تولید با یک شوک و یا تکانه مواجه شده باشد (Rose, 2009). کاکس و همکاران^۴ (۲۰۱۴) اذعان دارند که توجه و علاقه به مفهوم انعطاف‌پذیری در اقتصاد، با توجه به بحران‌های اقتصادی و زیست محیطی در سال‌های اخیر گسترش یافته است. برخی دیگر از پژوهشگران معتقدند انعطاف‌پذیری اقتصادی عبارت است از بازیابی اقتصاد در برابر شوک‌های خارجی و خطرناک و مقاومت در برابر تأثیرات آن (Briguglio & Piccinino, 2009).

در این مفاهیمی که از لحاظ معنایی نزدیک به اقتصاد مقاومتی هستند، مضامین حالت انفعالی دارند و اقتصاد را به گونه‌ای مورد توجه قرار می‌دهند که هر زمان تکانه‌هایی بر آن وارد شد در برابر آثار و پیامدهای آن بتواند مقاومت کند و به حالت اولیه خود باز گردد (ادیب و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۳). طرح اقتصاد مقاومتی به دلیل مقابله با توطئه‌های دشمنان حالت انفعالی ندارد و به همین دلیل در این نظریه، اقتصاد مقاومتی به مفهوم کاهش وابستگی‌ها و تأکید بر مزیت‌های تولید داخلی و تلاش برای خود اتکایی است (ممبینی، ۱۳۹۱). بنابراین دو حوزه اصلی اقتصاد مقاومتی، الگوهای مصرف و تولید هستند (حجازی، ۱۳۹۱). تجربه چهار دهه تهیه محتوای کتاب‌های درسی در نظام آموزش و پرورش ایران نشان می‌دهد مسئولین امر همیشه در صدد تغییر و اصلاح محتواها بوده‌اند. با این وجود (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۷؛ دری نوگرانی و اصفهانی، ۱۳۹۲: ۱۳۷) نشان داده‌اند که اقتصاد مقاومتی در متون و سطور کتاب‌های درسی کشور به طور مناسب تبیین و ارایه نشده است. در پژوهش‌های انجام شده در حوزه برنامه درسی و اقتصاد مقاومتی عمدتاً به مواردی همچون ضرورت توجه به اقتصاد مقاومتی در برنامه درسی و فرهنگ‌سازی آن؛ تطبیق اقتصاد

1 - Resistive Economy
2 . Economics Resilience
3 . Briguglio
4 . Cox et al

مقاومتی با برنامه درسی ملی؛ بررسی مبانی دینی اقتصاد مقاومتی و موانع تحقق اقتصاد مقاومتی و تجزیه و تحلیل جایگاه اقتصاد مقاومتی پرداخته شده است، حتی در برخی پژوهش‌های صورت گرفته نیز به بی‌توجهی موضوعات اقتصادی در کتاب‌های درسی و بر اهمیت طرح مسائل اقتصادی در آموزش و پرورش و مغفول ماندن موضوع اقتصاد اشاره و تأکید داشته‌اند (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۱۱). تحلیل مطالعات انجام گرفته در خصوص کتاب‌های درسی تا قبل از سال ۱۳۹۱ نشان می‌دهد به الگوهای مصرف و تولید که از مولفه‌ها و متغیرهای مهم اقتصاد مقاومتی هستند توجه اندکی شده است (انصاری، ۱۳۹۳: ۵۹). کتاب‌های درسی به عنوان رسانه‌ای مداوم، معمول‌ترین و اصلی‌ترین ابزار در نظام‌های آموزشی متمرکز جهان و از جمله نظام آموزشی ایران هستند که جهت انتقال اصول و مفاهیم، اندیشه‌ها و تصویرسازی ذهنی مرتبط با چگونگی مصرف مطلوب و توسعه دانش مصرف از مسیر یادگیری اجتماعی کودکان، نوجوانان و جوانان به کار گرفته می‌شود (انصاری، ۱۳۹۳: ۵۵). توجه به برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی برای دانش‌آموزان به منظور فرهنگ‌سازی مقاومت اقتصادی اهمیت زیادی دارد. اما به رغم اهمیت این مسئله، نتایج پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه بیانگر آن است که متأسفانه این مهم در برنامه‌های درسی به طور شایسته‌ای مورد توجه قرار نگرفته است (میر عرب رضی و همکاران، ۱۳۹۷: پیغامی و تورانی، ۱۳۹۰؛ رحمان پور و همکاران، ۱۳۹۴؛ طغیانی، ۱۳۹۱؛ اصغری، ۱۳۹۵؛ تیرگر و یدالله پور، ۱۳۹۴؛ رحمان پور، نصر اصفهانی و سیادت، ۱۳۹۴؛ اخوان، ایمانی و نبی‌زاده، ۱۳۹۵؛ تیرگر و آقاری، ۱۳۹۲؛ خوشخوی، ۱۳۹۴؛ و ذاکری و اسدی، ۱۳۹۵؛ ادیب و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۳). کشتی‌آرای و همکاران (۱۳۹۷) نیز دو مؤلفه اصلاح الگوی مصرف و تکیه بر ظرفیت‌های داخلی را به عنوان عواملی شناسایی کردند که از اهمیت بالایی برخوردارند و قابلیت بسترسازی در آموزش و پرورش را دارا هستند. یافته‌های این پژوهش‌ها در ارتباط با الگوی مصرف در کشور نیز نشان می‌دهد که در حوزه مصرف نهایی و مصارف واسطه‌ای که بیشتر در تولید مطرح است، وضعیت مناسبی وجود ندارد. این مسئله باعث شده است تا کشور در بخش زیادی از مصارف وابسته به خارج باشد و از جهت تأمین منابع ارزی آسیب‌پذیر باشد (طغیانی، ۱۳۹۱).

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف جزء تحقیقات کاربردی است و گردآوری داده‌ها از طریق تحلیل محتوا انجام شده است. روش تحلیل محتوا برای استخراج پیام‌های مستتر در متون کتاب‌های درسی می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. جامعه آماری پژوهش کتاب‌های درسی پایه پنجم و ششم ابتدایی در سال ۱۳۹۷ است. آخرین تغییرات کتاب‌های درسی دوره ابتدایی در ایران در سال ۱۳۹۶ و ۹۷ مورد نظر قرار گرفته است، لذا نتایج پژوهش حاضر می‌تواند همچنان مورد استفاده اصلاحات بعدی قرار گیرد. نمونه آماری پژوهش پنج کتاب «علوم تجربی»، «مطالعات اجتماعی»، «هدیه‌های آسمان»، «نگارش فارسی»، «آموزش قرآن» و «فارسی» برای پایه پنجم ابتدایی؛ و هشت کتاب «علوم تجربی»، «مطالعات اجتماعی»، «تفکر و پژوهش»، «فارسی»، «کار و فناوری»، «نگارش فارسی»، «هدیه‌های آسمان» و «آموزش قرآن» بود. معیار انتخاب این کتاب‌ها بر اساس نزدیک بودن محتوای کتاب‌های انتخاب شده با شاخص‌های انتخابی اقتصاد مقاومتی و سازگاری محتوای کتاب‌های درسی از لحاظ تناسب سنی دانش‌آموزان بود.

جدول ۱- کتاب‌های درسی مورد تحلیل پایه پنجم و ششم ابتدایی بر اساس عنوان

شماره	عنوان درس	تعداد صفحات	
		پایه پنجم	پایه ششم
۱	علوم تجربی	۹۸	۱۰۴
۲	مطالعات اجتماعی	۱۴۵	۱۸۰
۳	هدیه‌های آسمان	۱۲۰	۱۰۴
۴	نگارش فارسی	۹۶	۹۵
۵	آموزش قرآن	۱۲۲	۱۱۷
۶	فارسی	۱۵۰	۱۲۸
۷	تفکر و پژوهش	----	۱۰۲
۸	کار و فناوری	----	۹۴
جمع	۶	۷۳۱	۹۲۴

ابزار گردآوری داده‌ها در پژوهش حاضر، شامل سیاهه کدگذاری شده بر اساس شاخص‌های اقتصاد مقاومتی (مدیریت تولید و مدیریت مصرف) است که از مبانی نظری و پیشینه پژوهشی استخراج شده است. برای تأیید روایی پژوهش حاضر، چک لیست در اختیار چند تن از استادان متخصص قرار گرفت که در نهایت به تأیید آن‌ها رسید. جهت برآورد پایایی در پژوهش، از آزمون اسکات استفاده شد. این آزمون ارزش‌های طبقات را در نظر می‌گیرد و توافق‌های شانسی را در محاسبه ضریب پایایی اصلاح می‌کند. ضریب اسکات، توافق شانسی یا توافق مورد انتظار را بر پایه دفعاتی که ارزش‌های خاص یک طبقه مورد استفاده قرار گرفته‌اند محاسبه می‌کند. بنابراین، توافق مورد انتظار بر پایه نظریه احتمال به دست می‌آید. بر این اساس از دو پژوهش‌گر و متخصص که آشنا به اقتصاد مقاومتی بودند خواسته شد تا ۲۰٪ محتوای کتاب‌های درسی را بر اساس مؤلفه‌های استخراج شده برای اقتصاد مقاومتی بررسی و کدگذاری کنند. فرمول Pi اسکات به صورت زیر می‌باشد:

$$pi = \frac{OA\% \cdot EA\%}{1 \cdot EA\%}$$

که در آن

OA: درصد توافق مشاهده شده، و

EA: درصد توافق مورد انتظار است.

بر اساس الگوی اسکات (Pi)، پایایی پژوهش برابر با ۰,۸۶ بدست آمد.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تکنیک آنتروپی شانون استفاده گردید.

آنتروپی شانون نشان‌دهنده مقدار عدم اطمینان حاصل از محتوای یک پیام است. سه مرحله اصلی تحلیل محتوا عبارتند از: آماده‌سازی و سازماندهی (مرحله قبل از تحلیل)، بررسی مواد (پیام)، پردازش نتایج (سرمد و حجازی، ۱۳۸۰).

آنتروپی شاخصی برای اندازه‌گیری عدم اطمینان است که به وسیله یک تابع توزیع احتمال بیان به صورت زیر نوشته می‌شود:

$$E \approx S\{P_1, P_2, \dots, P_n\} = -k \sum_{i=1}^m [P_i L_n P_i]$$

به طوری که K یک عدد ثابت مثبت است و به منظور تأمین $0 \leq E \leq 1$

به طور کلی، مراحل تحلیل محتوا در تکنیک آنتروپی شانون شامل موارد زیر است:

مرحله اول: بهنجار کردن ماتریس فراوانی‌های جدول فراوانی بر اساس رابطه زیر:

$$p_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{j=1}^m F_{ji}} \quad (i = 1, 2, 3, \dots, n, j = 1, 2, \dots, m)$$

مرحله دوم: بار اطلاعاتی هر مقوله را محاسبه کرده و در ستون‌های مربوطه قرار می‌دهیم و برای این منظور از رابطه زیر استفاده می‌شود:

$$E_j = K \sum_{h=1}^m |p_{ij} \ln p_{ij}| \quad (i = 1, 2, \dots, m)$$

$$K = \frac{1}{\ln m}$$

مرحله سوم: با استفاده از بار اطلاعاتی مقوله‌ها (۱ تا n) و (۱ و ۲) ضریب اهمیت هر یک از مقوله‌ها محاسبه می‌شود. هر مقوله‌ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از درجه اهمیت (Wj) بیشتری نیز برخوردار می‌باشد. که برای محاسبه ضریب اهمیت هر مقوله از رابطه زیر استفاده می‌شود.

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j} \quad (j = 1, 2, \dots, n)$$

یافته‌های پژوهش

جدول ۲- ماتریس فراوانی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در کتاب‌های درسی پایه پنجم و ششم ابتدایی

مدیریت تولید				مدیریت مصرف				مؤلفه‌ها کتاب‌ها
حمایت از تولید داخلی	کارآفرینی	خودکفایی در تولید محصولات حیاتی	تولید کالای با کیفیت	تضییع نکردن اموال جامعه	آموزش و فرهنگ‌سازی در اصلاح الگوی مصرف	اسراف نکردن و صرفه‌جویی	مصرف تولیدات داخلی	
۰	۰	۰	۰	۱	۰	۲	۰	علوم تجربی (پنجم)
۰	۰	۰	۰	۱	۲	۲	۰	علوم تجربی (ششم)
۰	۰	۰	۰	۳	۳	۸	۰	مطالعات اجتماعی (پنجم)
۷	۰	۱	۲	۹	۱۷	۱۶	۳	مطالعات اجتماعی (ششم)
۰	۰	۰	۰	۷	۲	۱۰	۰	هدیه‌های آسمان (پنجم)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	هدیه‌های آسمان (ششم)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	فارسی (پنجم)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	فارسی (ششم)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	نگارش فارسی (پنجم)
۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	نگارش فارسی (ششم)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	آموزش قرآن (پنجم)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	آموزش قرآن (ششم)
۱	۵	۰	۰	۱	۱۱	۷	۰	کار و فناوری (ششم)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	تفکر و پژوهش (ششم)
۸	۵	۱	۲	۲۳	۳۵	۴۵	۳	جمع

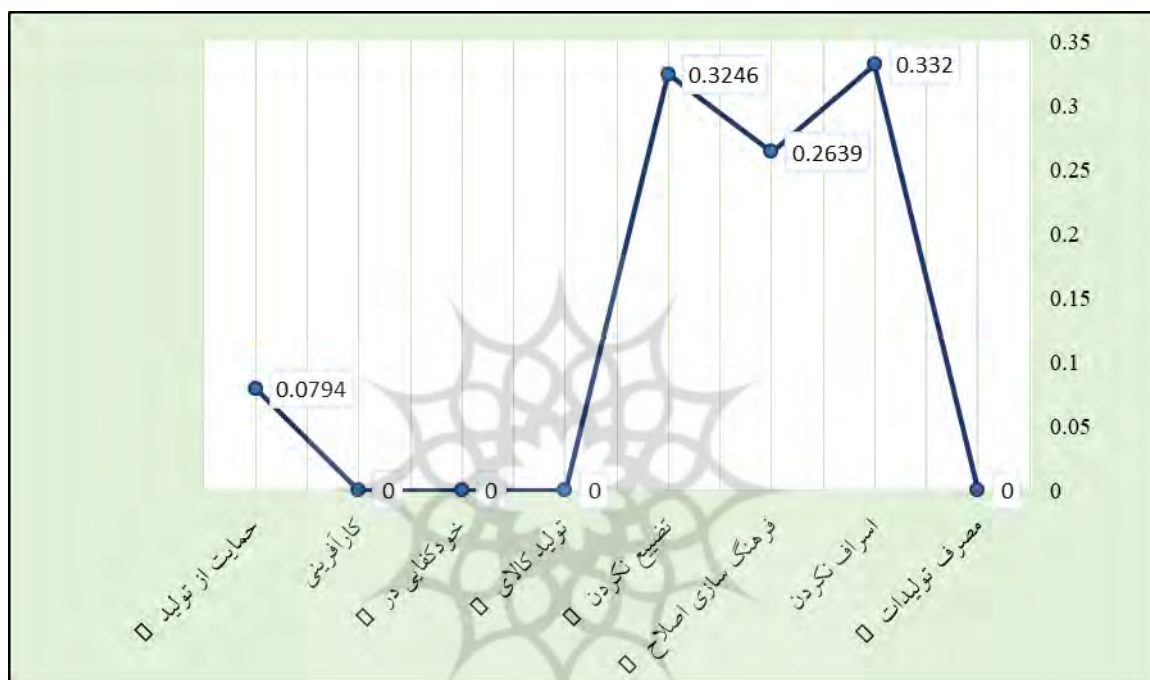
بر اساس داده‌های مندرج در جدول ۲، بیشترین فراوانی مربوط به مولفه اسراف نکردن و صرفه‌جویی (با ۴۵ فراوانی) در مقوله مدیریت مصرف است. در همین رابطه کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم در بین کتب هر دو پایه با ۱۶ فراوانی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است، و در کتاب‌های تفکر و پژوهش پایه ششم، آموزش قرآن هر دو پایه، نگارش فارسی هر دو پایه، فارسی هر دو پایه، و هدیه‌های آسمانی پایه ششم با فراوانی صفر. کمترین فراوانی در مولفه مذکور را داشته‌اند. همچنین بر اساس داده‌های جدول مذکور، کمترین فراوانی مربوط به مولفه خودکفایی در تولید محصولات حیاتی در مقوله مدیریت تولید است. در همین رابطه فقط ۱ مورد فراوانی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم مشاهده گردید و در سایر کتب در دو پایه هیچ مورد فراوانی ثبت نگردید.

جدول ۳- ماتریس بهنجار و ضریب اهمیت مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در پایه پنجم و ششم ابتدایی

مدیریت تولید				مدیریت مصرف				مؤلفه‌ها کتاب‌ها
حمایت از تولید داخلی	کارآفرینی	خودکفایی در تولید محصولات حیاتی	تولید کالای با کیفیت	تخصیص نکردن اموال جامعه	آموزش و فرهنگ‌سازی در اصلاح الگوی مصرف	اسراف نکردن و صرفه‌جویی	مصرف تولیدات داخلی	
۰	۰	۰	۰	۰,۰۴۳	۰	۰,۰۴۴	۰	علوم تجربی (پنجم)
۰	۰	۰	۰	۰,۰۴۳	۰,۰۵۷	۰,۰۴۴	۰	علوم تجربی (ششم)
۰,۸۷۵	۰	۱,۰۰	۱,۰۰	۰,۳۹۱	۰,۴۸۵	۰,۳۵۵	۱,۰۰	مطالعات اجتماعی (پنجم)
۰	۰	۰	۰	۰,۱۳۰	۰,۰۸۵	۰,۱۷۷	۰	مطالعات اجتماعی (ششم)
۰	۰	۰	۰	۰,۳۰۴	۰,۰۵۷	۰,۲۲۲	۰	هدیه های آسمان (پنجم)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	هدیه های آسمان (ششم)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	فارسی (پنجم)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	فارسی (ششم)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	نگارش فارسی (پنجم)
۰	۰	۰	۰	۰,۰۴۳	۰	۰	۰	نگارش فارسی (ششم)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	آموزش قرآن (پنجم)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	آموزش قرآن (ششم)
۰,۱۲۵	۱,۰۰	۰	۰	۰,۰۴۳	۰,۳۱۴	۰,۱۵۵	۰	کار و فناوری (ششم)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	تفکرو پژوهش (ششم)
۰,۱۴۲	۰	۰	۰	۰,۵۸۳	۰,۴۷۴	۰,۵۹۶	۰	بار اطلاعاتی
۰,۸۵۷	۱,۰۰	۱,۰۰	۱,۰۰	۰,۴۱۶	۰,۵۲۵	۰,۴۰۳	۱,۰۰	درجه انحراف
۰,۰۷۹	۰	۰	۰	۰,۳۲۴	۰,۲۶۳	۰,۳۳۲	۰	ضریب اهمیت
۴	۵	۵	۵	۲	۳	۱	۵	رتبه اهمیت

داده‌های مندرج در جدول ۳ بیانگر آن است که مؤلفه‌های «صرفه‌جویی و اسراف نکردن» با ضریب اهمیت ۰,۳۳؛ «عدم تضييع اموال جامعه» با ضریب اهمیت ۰,۳۲؛ «آموزش و فرهنگ‌سازی در اصلاح الگوی مصرف» با ضریب اهمیت ۰,۲۶؛ و «حمایت از تولید داخلی» با ضریب اهمیت ۰,۰۷۹ در رتبه‌های اول تا چهارم میزان توجه در کتاب‌های درسی قرار داشتند و به مؤلفه‌های «مصرف تولیدات داخلی»؛ «تولید کالای با کیفیت» و «خودکفایی در تولید محصولات حیاتی»؛ «کارآفرینی» با ضریب اهمیت صفر، هیچ توجهی نشده است.

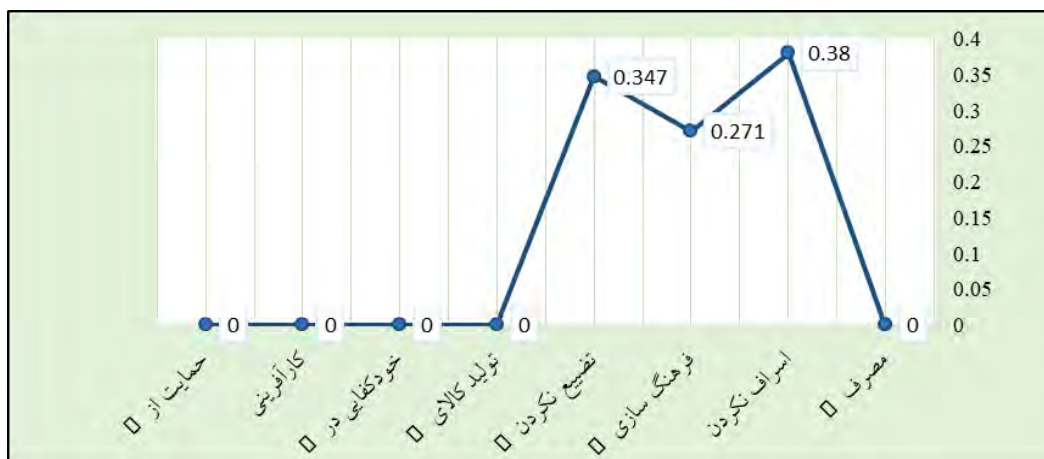

شکل ۱- نمودار ضریب اهمیت مؤلفه‌ها یا اقتصاد مقاومتی در کتاب‌های پایه پنجم و ششم ابتدایی

جدول ۴- ماتریس بهنجار و ضریب اهمیت مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در پایه پنجم ابتدایی

مؤلفه‌ها کتاب	مدیریت مصرف				مدیریت تولید			
	مصرف تولیدات داخلی	اسراف نکردن و صرفه جویی	آموزش و فرهنگ‌سازی در اصلاح الگوی مصرف	تخصیص نکردن اموال جامعه	تولید کالای با کیفیت	خودکفایی در تولید محصولات حیاتی	کارآفرینی	حمایت از تولید داخلی
علوم تجربی (۵)	۰	۰,۱۰۰	۰	۰,۰۹۰	۰	۰	۰	۰
مطالعات اجتماعی (۵)	۰	۰,۴۰۰	۰,۶۰۰	۰,۲۷۲	۰	۰	۰	۰
هدیه های آسمان ۵	۰	۰,۵۰۰	۰,۴۰۰	۰,۶۳۶	۰	۰	۰	۰
نگارش فارسی ۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
آموزش قران ۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
فارسی ۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
بار اطلاعاتی	۰	۰,۵۲۶	۰,۳۷۵	۰,۴۸۰	۰	۰	۰	۰
درجه انحراف	۱,۰۰	۰,۴۷۳	۰,۶۲۴	۰,۵۲۰	۱,۰۰	۱,۰۰	۱,۰۰	۱,۰۰
ضریب اهمیت	۰	۰,۳۸۰	۰,۲۷۱	۰,۳۴۷	۰	۰	۰	۰
رتبه اهمیت	۴	۱	۳	۲	۴	۴	۴	۴

بر اساس داده های مندرج در جدول ۴ مؤلفه‌های «صرفه‌جویی و اسراف نکردن» با ضریب اهمیت ۰,۳۸؛ «عدم تخصیص اموال جامعه» با ضریب اهمیت ۰,۳۴۷؛ «آموزش و فرهنگ‌سازی در اصلاح الگوی مصرف» با ضریب اهمیت ۰,۲۷۱؛ در رتبه‌های اول تا سوم میزان توجه در کتاب‌های درسی پایه پنجم ابتدایی قرار داشتند و به مؤلفه‌های «مصرف تولیدات داخلی»؛ «تولید کالای با کیفیت» و «خودکفایی در تولید محصولات حیاتی»؛ «کارآفرینی»؛ «حمایت از تولید داخلی»؛ با ضریب اهمیت صفر، هیچ توجهی نشده است.

شکل ۲- نمودار ضریب اهمیت مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در کتاب‌های پایه پنجم ابتدایی

جدول ۵- ماتریس بهنجار و ضریب اهمیت مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در پایه ششم ابتدایی

مدیریت تولید				مدیریت مصرف				مؤلفه‌ها کتاب
حمایت از تولید داخلی	کارآفرینی	خودکفایی در تولید محصولات حیاتی	تولید کالای با کیفیت	تضییع نکردن اموال جامعه	آموزش و فرهنگ‌سازی در اصلاح الگوی مصرف	اسراف نکردن و صرفه جویی	مصرف تولیدات داخلی	
۰	۰	۰	۰	۰,۰۸۳	۰,۰۶۶	۰,۰۸۰	۰	علوم تجربی (۶)
۰,۸۷۵	۰	۱,۰۰۰	۱,۰۰۰	۰,۷۵۰	۰,۵۶۶	۰,۶۴۰	۱,۰۰۰	مطالعات اجتماعی (۶)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	تفکرو پژوهش ۶
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	فارسی ۶
۰,۱۲۵	۱,۰۰۰	۰	۰	۰,۰۸۳	۰,۳۶۶	۰,۲۸۰	۰	کار و فناوری
۰	۰	۰	۰	۰,۰۸۳	۰	۰	۰	نگارش فارسی ۶
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	هدیه های آسمان ۶
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	آموزش قران ۶
۰,۱۸۱	۰	۰	۰	۰,۴۰۲	۰,۴۱۸	۰,۴۰۵	۰	بار اطلاعاتی
۰,۸۱۸	۱	۱	۱	۰,۵۹۷	۰,۵۸۱	۰,۵۹۴	۱	درجه انحراف
۰,۱۲۸	۰	۰	۰	۰,۲۸۵	۰,۲۹۷	۰,۲۸۸	۰	ضریب اهمیت
۴	۵	۵	۵	۳	۱	۲	۵	رتبه اهمیت

بر اساس داده‌های مندرج در جدول ۵ مؤلفه‌های «آموزش و فرهنگ‌سازی در اصلاح الگوی مصرف با ضریب اهمیت ۰,۲۹۷، اسراف نکردن و صرفه‌جویی» با ضریب اهمیت ۰,۲۸۸، «عدم تضييع اموال جامعه» با ضریب اهمیت ۰,۲۸۵، «حمایت از تولید داخلی» با ضریب اهمیت ۰,۱۲۸، در رتبه‌های اول تا چهارم میزان توجه در کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی قرار داشتند و به مؤلفه‌های «مصرف تولیدات داخلی»، «تولید کالای با کیفیت» و «خودکفایی در تولید محصولات حیاتی»، «کارآفرینی»، با ضریب اهمیت صفر، هیچ توجهی نشده است.

شکل ۳- نمودار ضریب اهمیت مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در کتاب‌های پایه ششم ابتدایی

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد علی‌رغم بیانات، فرامین و ابلاغیه‌های سران نظام مبنی بر مصرف تولیدات داخلی، صرفه‌جویی و اسراف نکردن، تضييع نکردن اموال جامعه، فرهنگ‌سازی اصلاح الگوی مصرف؛ از مجموع ۱۶۵۵ صفحه کتاب‌های درسی پایه پنجم و ششم ابتدایی، ۱۲۲ مرتبه به شاخص‌های اقتصاد مقاومتی (مدیریت تولید و مدیریت مصرف) اشاره شده است که ۱۰۶ مرتبه به «مدیریت مصرف» و ۱۶ مرتبه به «مدیریت تولید» توجه شده است. در کتاب‌های درسی پایه پنجم هیچ اشاره‌ای به شاخص «مدیریت تولید» نشده است و در شاخص مدیریت مصرف نیز در مجموع کل کتاب‌ها، فقط ۳۶ مرتبه مورد توجه قرار گرفته است. در پایه ششم، در مجموع ۷۰ مرتبه به شاخص مدیریت مصرف و ۱۶ مرتبه به شاخص مدیریت تولید توجه شده است. بیشترین توجه به شاخص مدیریت مصرف (۴۵ مرتبه) و مدیریت تولید (۱۰ مرتبه) در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم صورت گرفته است. از این لحاظ می‌توان «مطالعات اجتماعی» را به عنوان مهم‌ترین کتابی در نظر گرفت که بیشترین توجه را به شاخص‌های اقتصاد مقاومتی داشته است؛ یعنی حدود ۴۵,۰۸ درصد از مجموع کل کتاب‌های درسی پایه پنجم و ششم ابتدایی. نتایج تحلیل آنتروپی شانون نشان داد شاخص «مدیریت مصرف» با ضریب اهمیت (۱) در رتبه اول میزان توجه قرار دارد و شاخص «مدیریت تولید» با ضریب اهمیت صفر (۰) رتبه دوم میزان توجه را دارد. در مجموع، نتایج یافته‌ها حاکی از آن بود که در کتاب‌های درسی پایه پنجم و ششم بیشترین توجه بر روی الگوی

مدیریت مصرف بوده است؛ بیشترین توجه به شاخص‌های اقتصاد مقاومتی در پایه ششم صورت گرفته است و بیشتر شاخص «مدیریت مصرف» مورد توجه بوده است؛ ولی در پایه پنجم ابتدایی در چند مورد به «مدیریت مصرف» اشاره شده که بیشتر در دو کتاب «مطالعات اجتماعی» و «هدیه‌های آسمان»، و فقط در سه مورد در کتاب «علوم تجربی» بوده است، اما در سایر کتاب‌های پایه پنجم هیچ اشاره‌ای به شاخص‌های اقتصاد مقاومتی نشده است. همچنین، در کتاب‌های «تفکر و پژوهش»، «فارسی»، «نگارش فارسی»، «هدیه‌های آسمان» و «آموزش قرآن» پایه ششم ابتدایی هیچ اشاره‌ای به شاخص مدیریت مصرف نشده است و در کتاب‌های «علوم تجربی»، «تفکر و پژوهش»، «فارسی»، «نگارش فارسی»، «هدیه‌های آسمان» و «آموزش قرآن» نیز هیچ اشاره‌ای به شاخص «مدیریت تولید» نشده است.

در مجموع می‌توان گفت که توجه منظم و برنامه‌ریزی شده‌ای نسبت به استفاده از شاخص‌های اقتصاد مقاومتی در کتاب‌های پایه پنجم و ششم ابتدایی نشده است؛ زیرا از مجموع ۱۴ کتاب، فقط در ۲ کتاب به صورت جزئی به شاخص «مدیریت تولید» اشاره شده است و در ۱۲ کتاب دیگر هیچ اشاره‌ای نشده است؛ همچنین فقط ۷ کتاب به شاخص «مدیریت مصرف» اشاره شده و در ۷ کتاب دیگر هیچ توجهی نشده است که این نتایج، بیانگر عدم دقت و توجه ویژه به شاخص‌های اقتصاد مقاومتی (مدیریت تولید و مصرف) در کتاب‌های پایه پنجم و ششم می‌باشد. در این زمینه، سیدی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافته‌اند که در متون درسی دوره ابتدایی، نظم خاصی بر ارائه پیام‌های اقتصادی وجود ندارد، بیشتر به صورت نظری و تئوری هستند و آموزش این مفاهیم به صورت کاربردی ارائه نشده است. عقیلی و همکاران (۱۳۹۷) نیز اشاره کرده‌اند که در کتاب‌های قرآن دوره ابتدایی، شاخص‌های اقتصاد مقاومتی به صورت ویژه مورد توجه قرار نگرفته‌اند و نمونه‌هایی که در متن کتاب‌ها هم آورده شده، بدون پشتوانه است. پژوهش انصاری (۱۳۹۳) نیز در راستای تأیید نتایج این پژوهش به این موضوع اشاره می‌کند که از ظرفیت موجود بیشتر کتاب‌های پایه ششم و هفتم در زمینه اصلاح الگوی مصرف و تولید استفاده نشده است و سازگاری اندکی با محتوای کتاب‌های درسی دارند. همچنین یزدانی و همکاران (۱۳۹۷) و انصاری (۱۳۹۳)، شاخص‌های الگوی تولید و مصرف را به عنوان موارد مهمی در نظر گرفته‌اند که قابلیت بسترسازی در آموزش و پرورش را دارند که این نتایج هم‌راستا با نتایج پژوهش حاضر می‌باشند.

منابع

ادیب، یوسف. (۱۳۸۲). طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی مهارت‌های زندگی برای دوره راهنمایی تحصیلی. پایان‌نامه دکتری دانشگاه تربیت مدرس.

ادیب، یوسف؛ ابراهیمی هرستانی، اصغر؛ رضاپور، یوسف؛ طغیانی، مهدی. (۱۳۹۵). بررسی مبانی دینی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی. رهیافت انقلاب اسلامی، ۱۰(۳۶)، ۴۱-۵۸.

اسدی، علی. (۱۳۹۳). نظام اقتصاد اسلامی الگویی کامل برای اقتصاد مقاومتی. سیاست‌های راهبردی و کلان، ۲(۵)، ۲۵-۳۹. انصاری، عبدالله. (۱۳۹۳). ارزشیابی مؤلفه‌های اصلاح الگوی مصرف و تولید در کتاب‌های درسی پایه‌های ششم و هفتم. مطالعات راهبردی بسیج، ۱۷(۶۱)، ۵۳-۷۵.

انصاری، عبدالله. (۱۳۹۵). پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی در آموزش و پرورش؛ برنامه اقدام. مطالعات راهبردی بسیج، ۱۹(۷۰)، ۱۵۹-۱۸۷.

- پیغامی، عادل؛ تورانی، حیدر. (۱۳۹۰). نقش برنامه درسی اقتصاد در برنامه تعلیم و تربیت رسمی و عمومی دنیا، ارائه یک برنامه عمل برای برنامه درسی مغفول. نوآوری‌های آموزشی، ۱۰(۱)، ۳۱-۵۲.
- حجازی، سیدعلی. (۱۳۹۱). نظام اقتصادی اسلام از نظر حضرت امام خمینی و بایدها و نبایدهای اقتصاد مقاومتی. همایش ملی و بررسی تبیین اقتصاد مقاومتی، رشت: دانشگاه گیلان.
- دری نوگورانی، حسین و صالح اصفهانی، اصغر (۱۳۹۲). اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران تحلیل مبنایی و برخی اصول راهنمایی کاربردی. تهران: انتشارات راه فردا.
- دری نوگورانی، حسین؛ صالح اصفهانی، اصغر. (۱۳۹۲). اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران تحلیل مبنایی و برخی اصول راهنمایی کاربردی. تهران: انتشارات راه فردا.
- دهقانپور، بابک؛ شفیعی، آزاده؛ محمدی، مهران. (۱۳۹۴). اقتصاد مقاومتی؛ مطالعه مروری ابعاد و ویژگی‌ها. ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه، ۱۸۶، ۵۵-۶۴.
- رحمان پور، محمد؛ نصر اصفهانی، احمدرضا؛ و سیادت، سیدعلی. (۱۳۹۴). بررسی رابطه مبنایی و اصول برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران با مضامین اقتصاد مقاومتی به منظور پیشنهاد برنامه درسی مطلوب. رهیافت انقلاب اسلامی، ۹(۳۱)، ۴۱-۶۰.
- سیدی، بتول؛ درتاج، فربرز؛ جلالی، سیدعبدالمجید. (۱۳۹۰). بررسی پیام‌ها و مفاهیم اقتصادی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی. پژوهش‌های اقتصادی ایران، ۱۶(۴۹)، ۳۵-۶۹.
- طغیانی، مهدی. (۱۳۹۱). مؤلفه‌های اصلی الگوی اسلامی ایرانی تربیت اقتصادی. رساله دکتری، دانشگاه امام صادق(علیه السلام)، دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد.
- عقیلی، رضا؛ فرهادی بیرگانی، پریسا؛ جمالی، آرزو؛ قیسی، امام. (۱۳۹۶). بررسی تحلیل محتوای کتب قرآن دوره ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در بیانات مقام معظم رهبری. مطالعات اقتصاد، مدیریت مالی و حسابداری، ۳(۲)، ۲۲۱-۲۳۱.
- کشتی آرای، نرگس؛ عمادزاده، مصطفی؛ یزدانی، ابوالفضل. (۱۳۹۷). جامعه‌شناسی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی برای طراحی در برنامه درسی آموزش و پرورش ایران. مطالعات جامعه‌شناسی، ۱۰(۴۰)، ۸۵-۹۹.
- ممبینی، یعقوب. (۱۳۹۱). مؤلفه‌ها و شاخص‌های اقتصاد مقاومتی. مجموعه مقالات همایش ملی بررسی و تبیین اقتصاد مقاومتی، دانشگاه گیلان.
- میرعرب رضی، رضا؛ حاجی تبار فیروزجانی، محسن؛ آریانفر، سمیه. (۱۳۹۷). تحلیل مؤلفه‌های سواد اقتصادی کتاب‌های درسی دوره دوم متوسطه از دیدگاه معلمان و دانش‌آموزان. مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی، ۷(۱۴)، ۱۲۱-۱۳۲.
- یزدانی، ابوالفضل، کشتی آرا، نرگس، عمادزاد، مصطفی (۱۳۹۵). طراحی برنامه درسی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی برای آموزش و پرورش ایران، پایان نامه دکتری، دانشکده علوم تربیتی دانشگاه خوارسگان اصفهان.
- یزدانی، ابوالفضل؛ کشتی آرای، نرگس و عمادزاده، مصطفی. (۱۳۹۷). طراحی برنامه درسی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، با تمرکز بر دو مؤلفه تکیه بر ظرفیت‌های داخلی و اصلاح الگوی مصرف. رهیافت انقلاب اسلامی، ۱۲(۴۲)، ۱۰۷-۱۲۶.

- Rose, A. (2009). *Economic resilience to disasters. Final report to Community and Regional Resilience Institute*. CARRI Research Report 8. Accessed April 16, 2011 at URL: http://www.resilient.us.org/library/Research_Report_8_Rose_1258138606.Pdf.
- Cox, E., Broadridge, A., & Raikes, L. (2014). *Building Economic Resilience? An Analysis of Local Enterprise Partnerships' Plans*. IPPR.
- Briguglio, L., & Piccinino, S. (2009). Growth and Resilience in East Asia and the Impact of the 2009 Global Recession.